

Иван Клайн

ГРАМАТИКА на сръбския език

Иван Клайн е роден през 1937 год. в Белград. Занимава се с романистика и съвременен сръбски език. От 1974 год. списва езикови рубрики в няколко белградски всекидневника, а през последните години и в списание „НИН“. Освен популярните книги за езика, най-известните му книги са: „Речник на езиковите недоумици“ (7 издания от 1981 год. досега), „За функцията и естеството на местоименията“ (1985), „Италианско-сръбски речник“ (1996), „Словообразуване в съвременния сръбски език“ (I-II, 2002, 2003). В сътрудничество с Павле Ивич, Митар Пешикан и Бранислав Бърборич написа „Сръбски езиков наръчник“ (второ, обновено издание 2004). Член е на Сръбската академия на науките и изкуствата и е редактор на списанието на Матица сръбска „Језик данас“.

Тази книга има за цел в сбит, но все пак изчерпателен вид да даде основни сведения за фонетиката, морфологията, словообразуването и синтаксиса на сръбския език. Специално внимание е отделено на явленията, които в школските граматика се споменават едва мимоходом, но са важни за чужденците, които желаят да научат сръбски. Това са, например, еднаквостите между падежите, промените на основите вследствие на звуковите редувания, използването на ударени и неударени лични местоимения, форма от двойствено число при местоименията и прилагателните и значението на неопределените местоимения, значението на думите в тройните показателни опозиции от типа *ovaj/taj/onaј*, въпросителните и отрицателните форми на глаголите, експресивната употреба на глаголните времена, изразяване на времената в страдателен залог, словоредът (специално за местоположението на енклитиките), идиоматичните конструкции и други.

ГРАМАТИКА

на сръбския език

Заглавие на оригинала:

Ivan Klajn, *Gramatika srpskog jezika*

Recenzent dr Duška Klikovac

Urednik prof. dr Svetlana Stipčević

Odgovorni urednik Nebojša Jovanović

Za izdavača prof. dr Radoš Ljušić, direktor i glavni urednik

Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd

Prvo izdanje, 2005.

Превод от сръбски език Хари Стоянов © 2011

(втора редакция, февруари 2012)

Софтис, Варна, 2011 год.

Иван Клайн

ГРАМАТИКА на сръбския език

Софтис, Варна, 2011

БЕЛЕЖКА

Тази книга има за цел в сбит, но все пак изчерпателен вид да даде основни сведения за фонетиката, морфологията, словообразуването и синтаксиса на сръбския език. През последните десетилетия се сдобихме с няколко добри учебника по сръбски (сърбохърватски) език за чужденци, но в тях граматическият материал по необходимост се излага на части и постепенно, а повече място заемат текстовете, упражненията и тълкуването на новите думи. Когато читателят на такъв учебник не успее да открие в кой от предишните уроци е разработен даден въпрос или когато стигне до заключение, че му е необходим систематизиран поглед върху дадено граматическо явление, такава граматика ще му бъде от полза като помощен наръчник.

Тъй като книгата не е предназначена за говорители на определен майчин език, не можеше да се приложи строго контрастивен подход. Специално внимание, все пак, е посветено на отделно по-незначителни или по-значителни въпроси, които не затрудняват тези, на които сръбският им е роден език, поради което най-често не се и споменават в школските граматики. Това са, например, еднаквостите между падежите, промените на основите вследствие на непостоянното *a* или преминаването на *l* в *o*, използването на личните местоимения в подлога, формата от двойствено число при местоименията и прилагателните (*moja dva dobra druga* (моите двама добри приятели)), склонението и значението на неопределените местоимения, значението на думите в тройните показателни опозиции (*ovaj* (този)/*taj* (този)/*onaj* (онзи), *ovako* (така)/*tako* (така)/*onako* (онака/ така), *evo* (ето)/*eto* (ето)/*eno* (ето) и

др.), наречията за място с инкорпорирани предлози (dokle (докъде), dovde (дотук), odatle (оттук), odande (оттам) и подобни), въпросителните и отрицателните форми на глаголите, експресивната употреба на глаголните времена, изразяване на времената в страдателен залог (škola se otvara (училището се открива), prozor je otvoren (прозорецът е отворен), škola je otvorena u prošlom veku (училището е открито през миналия век)), влиянието на енклитиките върху словоредата (videću – ja ću videti (ще видя), on mnogo govori (той много говори) – govori li on mnogo? (говори ли той много?)), идиоматичните конструкции като напр. nas tri, (ние тримата) biće ti lepo (ще ти бъде хубаво), ne ide mi se (не ми се ходи), bilo je problema (имаше проблем(и))/ima problema (има проблем(и))/ima jedan problem (има един проблем) и т.н., различаване на частични омоними като напр. (ove) večeri (тази вечер), (na) večeri (на вечеря), dovesti (dovedem) (доведа)/dovesti (dovezem) (докарам), ударените и неударени лични местоимения (mi (ние; ми), nas (нас; ни)...) и др. Синтаксисът е изложен по традиционния школки модел, без опит да се прилага генеративистичен или някакъв друг подход, който теоретично би бил по-оправдан, но който не е удобен за учене на езика като чужд. За акцентуацията са дадени само основни бележки, тъй като това е явление, което чужденецът така и така не може да научи от книга, а само слухово и чрез постоянни упражнения.

СЪДЪРЖАНИЕ

1. ПОЛОЖЕНИЕ НА ЕЗИКА И ДИАЛЕКТИ.....	15
2. ПИСМЕНОСТ (ГРАФИКА).....	17
ФОНЕТИКА.....	21
3. ЗВУКОВА СИСТЕМА.....	23
3.1. Гласни (вокали).....	23
3.2. Съгласни (консонанти).....	23
3.3. Ударения и дължини.....	28
3.4. Пренасяне на ударението върху проклитиката.....	28
3.5. Звукови редувания.....	33
МОРФОЛОГИЯ.....	53
4. ЧАСТИ НА РЕЧТА.....	55
5. СЪЩЕСТВИТЕЛНИ.....	57
5.1. Род на съществителните.....	57
5.2. Изменения на съществителните.....	57
5.3. Склонения.....	61
5.4. Първо склонение.....	61
5.5. Втори склонение.....	80
5.6. Трето склонение.....	85
6. ПРИЛАГАТЕЛНИ.....	91
6.1. Род и основа на прилагателните.....	91
6.2. Определена и неопределена форма.....	91
6.3. Склонение на прилагателните.....	93
6.4. Степенуване на прилагателните.....	100
7. МЕСТОИМЕНИЯ.....	105
7.1. Лични местоимения.....	105

7.2. Притежателни местоимения.....	110
7.3. Показателни местоимения.....	114
7.4. Въпросителни местоимения.....	119
7.5. Относителни местоимения.....	122
7.6. Неопределителни местоимения.....	125
8. ЧИСЛИТЕЛНИ.....	133
8.1. Числителни бройни.....	133
8.2. Числителни редни.....	139
8.3. Числителни събирателни.....	140
8.4. Съществителни-числителни.....	142
9. ГЛАГОЛИ.....	145
9.1. Категории изменения.....	145
9.2. Въпросителна форма.....	145
9.3. Отрицателна форма.....	145
9.4. Вид.....	148
9.5. Наклонение.....	156
9.6. Времена.....	163
9.7. Употреба на времената.....	172
9.8. Нелични глаголни форми.....	180
9.9. Преходни, непреходни и възвратни глаголи.....	190
9.10. Страдателен залог (пасив).....	197
9.11. Типове изменения на глагола.....	199
9.12. Неправилни глаголи.....	210
9.13. Спомагателни глаголи.....	212
10. НАРЕЧИЯ.....	221
10.1. Функция на наречията.....	221
10.2. Значение на наречията.....	222
10.3. Наречия според произхода.....	223
10.4. Адвербиални системи.....	224
10.5. Сложни наречия.....	227

10.6. Степенуване на наречията.....	229
11. ПРЕДЛОЗИ.....	231
11.1. Същински и несъщински предлози.....	231
11.2. Избор на падеж.....	233
12. СЪЮЗИ.....	237
12.1. Видове съюзи.....	237
12.2. Съюзът da.....	238
12.3. Други съюзи.....	240
13. ЧАСТИЦИ.....	245
13.1. Дефиниция.....	245
13.2. Частици за потвърждение и отрицание.....	245
13.3. Въпросителни частици.....	245
13.4. Други частици.....	246
14. МЕЖДУМЕТИЯ.....	251
14.1. Междуметия, които изразяват чувства.....	251
14.2. Междуметия за повикване.....	251
14.3. Ономатопея.....	252
СЛОВООБРАЗУВАНЕ.....	253
15. СУФИКСАЦИЯ.....	255
15.1. Фонетични редувания.....	255
15.2. Суфикси на съществителни.....	258
15.3. Суфикси на прилагателни.....	270
15.4. Глаголни суфикси.....	282
15.5. Префиксално-суфиксално словообразуване.....	284
15.6. Сложно суфиксално словообразуване.....	290
16. ПРЕФИКСАЦИЯ.....	291

16.1. Съществителни с префикси.....	291
16.2. Прилагателни с префикси.....	296
16.3. Глаголи с префикси.....	301
16.4. Наречия с префикси.....	312
17. СЪЧЕТАВАНЕ (КОМПОЗИЦИЯ).....	315
17.1. Слети словосъчетания.....	315
17.2. Полуслети думи.....	316
17.3. Сложни съществителни.....	317
17.4. Сложни прилагателни.....	319
17.5. Сложни глаголи.....	320
17.6. Сложните думи сред останалите части на речта...	321
18. КОНВЕРСИЯ.....	323
18.1. Субстантивация.....	325
18.2. Превръщане в прилагателни.....	326
18.3. Превръщане в наречия.....	326
18.4. Превръщане в предлози.....	327
СИНТАКСИС.....	329
19. СИНТАГМА.....	331
19.1. Видове синтагми.....	331
19.2. Сложни синтагми.....	332
20. ПРОСТО ИЗРЕЧЕНИЕ.....	333
20.1. Части на простото изречение.....	333
20.2. Подлог.....	334
20.3. Сказуемо.....	336
20.4. Допълнение.....	339
20.5. Определение.....	344
20.6. Апозиция.....	346
20.7. Обстоятелствени пояснения.....	348

21. СЛОЖНО ИЗРЕЧЕНИЕ.....	351
21.1. Отношения на простите изречения в сложното....	351
21.2. Сложни съчинени изречения.....	352
21.3. Сложни подчинени изречения.....	355
21.4. Видове сложни подчинени изречения.....	358
21.5. Изявителни изречения.....	358
21.6. Подчинени въпросителни изречения.....	360
21.7. Относителни изречения.....	361
21.8. Изречения за място.....	366
21.9. Изречения за време (темпорални изречения).....	367
21.10. Изречения за начин.....	369
21.11. Изречения за причина (каузални изречения).....	371
21.12. Изречения за цел (финални изречения).....	372
21.13. Изречения за следствие (консекутивни изречения)	374
21.14. Изречения за отстъпка (концесивни изречения).	375
21.15. Условни изречения.....	377
22. СЛОВОРЕД.....	383
22.1. Неутрален и стилистично маркиран словоред.....	383
22.2. Разположение на подлога, допълнението и сказуемото	384
22.3. Място на подлога.....	385
22.4. Място на допълнението.....	385
22.5. Място на личното местоимение.....	386
22.6. Място на прилагателното.....	387
22.7. Място на местоименията-прилагателни.....	388
22.8. Място на числителните.....	389
22.9. Място на атрибутивните допълнения.....	389
22.10. Място на наречието.....	389
22.11. Място на енклитиките.....	390
22.12. Място на изреченията.....	396

